

Blanka Soukupová
Univerzita Karlova
Fakulta humanitních studií

Zima w Protektoracie Czech i Moraw. Symboliczne i rzeczywiste wymiary jednej pory roku

Winter in the Protectorate of Bohemia and Moravia.
The real and symbolic dimensions of a single season of the year

Abstract

The Protectorate of Bohemia and Moravia (15–16 March 1939–9 May 1945) can be described as part of Nazi Germany with certain elements of state sovereignty. The article endeavours to describe the everyday life of Czech society in this state during the winter period, as it was during the cold winter months that residents living in the region found it most difficult to face the impact of war on their everyday life. On the other hand, Hitlerite and collaborationist propaganda tried to pretend that life continued as normal, which the residents of the Protectorate reputedly owed to the generosity of the Third Reich. Protectorate Prague thus celebrated the Christmas season, held balls during the carnival period, and children played in the snow all against a background of wide-spread repression against the local Jewish community and against the Czech Resistance. At the same time, the most important Nazi German holidays also occurred in the winter months, particularly the Day of the German Revolution (30 January), during which the residents of the Protectorate were forced to take part in the German occupant charity event (ex. *Winterhilfe*). The article focuses on the contrast between the annual cycle of traditional holidays, which helped people survive the gruelling reality and political holidays, which were intended to discipline ordinary residents. However, even freak weather conditions were used to political effect during the winter months (e.g. the foul weather on 15 March 1939, floods in mid-March 1940).

Key words: the winter period, the Protectorate of Bohemia and Moravia

* * *

Abstrakt

Protektorat Czech i Moraw (15/16 marca 1939–9 maja 1945) można określić jako część nazistowskich Niemiec z pewnymi elementami suwerenności państwowej. Autorka stara się przedstawić zimową codzienność społeczeństwa czeskiego w tym układzie państwowym. To właśnie zima była porą roku, kiedy ludność mieszkająca z dala od frontu przeżywała najdotkliwiej skutki wojny w swoim życiu codziennym. Z drugiej strony hitlerowska i kolaborancka propaganda usiłowały pozorować normalną egzystencję, którą mieszkańcy Protektoratu mieli zawdzięczać wielkoduszności Trzeciej Rzeszy. Pomimo rozległych represji wobec miejscowej ludności żydowskiej i wobec czeskiego ruchu oporu Praga w czasach Protektoratu świętowała Boże Narodzenie, urządzała bale w okresie karnawału, dzieci oddawały się zabawom na śniegu. W tym

samym czasie na miesiące zimowe przypadły najważniejsze święta nazistowskich Niemiec, przede wszystkim Dzień Rewolucji Niemieckiej (30 stycznia), kiedy to ludność Protektoratu musiała przyłączyć się do charytatywnych akcji (np. *Winterhilfe*) na rzecz okupanta. Artykuł koncentruje się na kontraście corocznego, zwyczajowego cyklu świąt, które pomagały ludziom przeżyć uciążliwą rzeczywistość, i politycznych uroczystości, które miały subordynować ludność cywilną. Upolityczniane były również następstwa kaprysów pogody w okresie zimowym (niepogody 15 marca 1939, powódzie w połowie marca 1940 r.).

Słowa kluczowe: zima, Protektorat Czech i Moraw

Data wpływu: 31.12.2016

Data akceptacji: 05.09.2017

Pory roku w czeskiej mitologii narodowej

W czeskiej mitologii narodowej są dwie pory roku, którym przypisuje się znaczenie narodowe i polityczne: wiosna i zima (natomiast lato i jesień są z punktu widzenia symboliki narodowej okresami neutralnymi). O ile wiosna związana jest z pozytywnymi zmianami społeczno-politycznymi, z nadejściem wyższej jakości, zima stała się synonimem tragedii narodowej i politycznej. W swej współczesnej historii naród czeski przeżył co najmniej trzy narodowo-polityczne wiosny: rewolucyjny rok czterdziesty ósmy w dziewiętnastym wieku, drugą narodowo-polityczną wiosnę na początku lat sześćdziesiątych tego samego wieku oraz praską wiosnę 1968 roku. Nadzieje i marzenia związane z wiosną respektowała także powojenna propaganda komunistyczna. Komunistyczny przewrót miał wprawdzie miejsce w lutym czterdziestego ósmego roku, ale Miroslav Florian (1931–1996), oddany reżimowi poeta, deklamował: „Náš Únor patří do jara” (nasz Luty należy do wiosny)¹. Nie przypadkiem wspomnienia Zdenka Mlýnarza (1930–1997), prawnika, sekretarza Komitetu Centralnego Komunistycznej Partii Czechosłowacji, później sygnatariusza Karty 77, są zatytułowane „Mráz přichází z Kremłu” (Mróz przybywa z Kremła) (1977–1978)². Tak naprawdę mróz, czyli porażka Praskiej Wiosny 1968 i okupacja Czechosłowacji przez wojska Układu Warszawskiego narzucona przez moskiewskie kierownictwo, nadciągnął w sierpniu³.

Narodowo-polityczną symbolikę zimy można także odnaleźć w czasie istnienia Protektoratu Czech i Moraw. W roku 1939, 15 marca, w środę do południa, wkroczyła do Pragi armia hitlerowska⁴. Dla ludności ziem czeskich rozpoczęła się ponad sześciolletnia okupacja. Dzień później został proklamowany Protektorat, ziemie czeskie, jak

¹ Únorový sníh (Jízda na luční kobylice 1974). Zob. Česká poezie XX. století 1980, s. 530.

² Po czesku 1978, 1979, 1981, 1988, Index, Köln; po rosyjsku 1992, Moroz udaril iz Kremlja, Respublika, Moskwa; po polsku 1989, Mróz ze wschodu, przełożył Paweł Heartman, Niezależna Oficyna Wydawnictwo, Warszawa.

³ Zob. Sedm pražských dnů 1990, s. 19.

⁴ Kokoška 1998, s. 371.

„uzgodnił” w Berlinie prezydent Emil Hácha, zostały wzięte „pod ochronę Rzeszy Niemieckiej”⁵. Powstanie Protektoratu miało miejsce pod koniec kalendarzowej zimy; zarazem rozpoczęło ponad sześćoletnią zimę narodowo-polityczną. Realne zagrożenie bytu narodu czeskiego⁶ (choć ostateczne rozwiązanie tzw. kwestii czeskiej miało nastąpić dopiero po niemieckim zwycięstwie)⁷ oraz likwidację większości ludności żydowskiej na ziemiach czeskich⁸ symbolicznie zwiastowała także pogoda; piętnastego marca padał śnieg, deszcz i wiał nieprzyjemny wiatr. Czeska prasa Protektoratu podkreślała dostojny spokój społeczeństwa czeskiego⁹. Na oficjalnych zdjęciach szaruga nie była widoczna. Przedstawiały one zdyscyplinowaną armię i żołnierzy niemieckich w towarzyskich rozmowach z mieszkańcami Pragi. Rzeczywistość była jednak zupełnie inna. Większość Czechów ze strachem, smutkiem, rozpaczą, ale także ze sprzeciwem przyglądała się błyskawicznym postępom Wehrmachtu. Czeska ulica milczała i płakała, ewentualnie groziła zaciśniętymi pięściami¹⁰, a armię niemiecką prześmiewczo nazwała „blaszonym cyrkiem”¹¹. Zimowa aura te nastroje jeszcze bardziej podkreśliła. We wspomnieniach historycznych i w literaturze została ona odnotowana jako swego rodzaju *memento* tak dla narodu czeskiego i demokratycznej Europy jak i dla najeźdźcy, który został „przywitany” przez zimny wiatr i śnieg¹². Czechów dziwiło ich zachowanie (np. wykupywanie towaru w sklepach)¹³ i zbyt lekkie umundurowanie, niedostosowane do pory roku¹⁴. Wyzwolenie Czechosłowacji w maju 1945 roku było rzeczywiście i symbolicznie związane z wiosną, z kalendarzowym i politycznym ociepleniem, z zapachem świeżo rozkwitłych bzów. Czesi odczuwali wielką wdzięczność wobec Armii Czerwonej, wyzwolicieli Pragi. „Vy naši miláčkové v kouzelném měsíci máji” (Wy nasi kochani w magicznym miesiącu maju) – tak zwróciła się do czerwonooarmistów pisarka Maria Pujmanová, zarazem opiewając życiodajny wschodni wiatr...¹⁵ Mało komu przyszło wtedy do głowy, że niebawem zmieni się on na północny.

Spoleczno-polityczna rzeczywistość Protektoratu Czech i Moraw w okresie zimowym

Obok symbolicznego zima miała wymiar realny, napiętnowany wojną światową. Pierwsza okupacyjna zima nastąpiła po gorącej jesieni, kiedy po demonstracjach

⁵ Pasák 1997, s. 64.

⁶ Konfliktní společenství, katastrofa, uvolnění 1996, s. 21; Kural 1994, s. 68–71; Brandes 2015.

⁷ Němec 1990a, s. 557; Němec 1990b.

⁸ Zob. Soukupová 2016, s. 24–29.

⁹ *České země pod ochranou německé říše* 1939, s. 2; *Vstup německého vojska do Prahy* 1939, s. 1.

¹⁰ Jesenská 1997, s. 182; Táborský 1947, s. 70–71; Grňa 1968, s. 20–21; Moravec 1977, s. 221; Kosta 2002, s. 50; McDonald, Kaplan 1995, s. 21.

¹¹ „Cyrkus plechový”. *Brod* 2007, s. 67.

¹² Moravec 1977, s. 221; Kosta 2002, s. 50.

¹³ Zelinka, Novák 1948, s. 11; Černý 1970, s. 105; Reiser 2003, s. 54.

¹⁴ *Brod* 2007, s. 67; por. przysłowie „ještě nebude jaro, 15.3 může sněžit“.

¹⁵ Pujmanová 1945, 1946, s. 1.

Fot. 1. Wkroczenie wojsk niemieckich, fot. Ladislav Sitenski (Birgus V. 1955, s. 9)

50.000 PANENEK

chudým dětem

VÁNOČNÍ DAR ČESKÝCH DÍVEK

Zkuste se zamyslet a vrátit se alespoň na chvíli do svých mladých let a vzpomněte si na krásu dětských vánoček, na to, jak jste se těšili na Ježíška a jak pro vás všechny, bez rozdílu, byl štědrý večer s rozsvíceným stromčkem a dárky pod ním vyvrcholilím slavností vánoční ballády. A jak jste často mývali větší snůžek z mostů dřevěné a neumělé lodičky, kterou pro vás vyřibal ze dřeva spolužák nebo starší bratr. A jak před pronouřou krásou takové slávy, sňavčích láskou a vůlí potěšit, ustupovaly mnohé hošnosné dary dospělých příbuzných do pozadí.

Koncem října se dalo do práce prvních několik stovek, dnes už je to na 50.000 českých děvat z celého Protektorátu, které z podnětu Kuratoria pro výchovu mládeže připravují vánoční dárky pro děti nejchudších rodin. Všechny české dívky od 10 do 18 let, které byly podčtyech povinnou službou mládeže, šijí panenky, jak už je to nutno při všech velkorysých podnikcích (jako je na příkladě tance), bylo původně rozhodnuto šít panenky podle jednoho vzoru a nechat dívkám jen volnost v šití úpravy. Ale to byste špatně zmal dítč vtepu po postosti, individualitě a snaze, aby „ta její byla nejhezčí“.

A tak z původního úmyslu: jednodušost, účelnost a rozvílnost přede- vším, se zrodilo tisíce panenek a skoro každá z nich je ta nejkrásnější. A co více — nejsou to bezduché toučky, které jste kdysi kupovali v obchodech s dětskými hračkami. Dnes jsou to české děvčice, slovácké šohajky a hanácké panimámy, všechny odzobčené a vyzdobované přímo ze života a z prostředí, v němž jejich tvárně vyřetaly a žily. Jako z každého lidového umění i z těchto panenek vsta- děných prostě kouzlo veselosti v Če- chách či na Moravě, chudého kraje z Vysočiny nebo žitné roviny z Polabí.

Jak jsme napeli již na podotčení, šijí panenky na 50.000 českých děvat, které své panenky odevzdají okresním sběrnám, kde budou nejhezčí panenky vybrány a vystaveny v hlavní výstavě panenky na 50.000 českých děvat, která bude v Praze nejkrásnějších panenek zabývána 19. prosince, kde budou mít rodiče možnost za minimální poplatek panenky svým dětem koupit k Ježíšku. V hlavních městech okresů budou vý- stavy spojeny s vánočními besídkami se zřabvým programem.

Článek i snímky S. Svatopluk.

Hlavní dívčí referentka L. Valš-
ková učí instruktorky šít panenky.

Dívky ve Zlíně šijí panenky.

Mělnick.

Vánoční dárky Kuratoria pro výchovu mládeže. Motový panáček k vánoční naděle.

to je však jedna stránka hospodářství bez soutěže. Naproti tomu jsou lidé, které můžeme nazvat hospodářskými stenci několika významnými představiteli průmyslu a peněžnictví, kteří se shodli na tom, že odměnou měřivé soutěže umožníme bližší chod podniků, zejména rozvíjení jejich podnikání. Úřední ceny, které se stanovují pro jednotlivé obory, pamatují totiž i na to, aby v nich bylo obsaženo ziskové rozpětí, což dříve při cenách, stanovených ostatní soutěží, vždy nebylo. Při tom je zajímavé, že ani nyní soutěž není nezbytná, jak by se na první pohled mohlo zdát. Tak na příklad ve válečném průmyslu nutí zvláštní způsob stanovování tak zvaných jednotných a skupinových cen, aby podnikatelé měli sebou soutěžit i aby se snažili zohledňovat provoz dosahování co nejnižších cen. Přijímáme-li na podklad zkušeností, které jsme učinili před rokem ve válce, jak je to vlastně se soutěží, je-li nutná či nikoliv pro hospodářství, dostaneme se pak trochu na rozcestí. Mnoho důvodů mluví pro ni i proti ní. Těch by se sdělatě uvnuvalo zřipora odpověď na otázku, zda je v hospodářství, zejména řízeném, potřeba soutěže, přece jen za přihlídnutí k velkému významu, který soutěž má, bude zlat na konec odpověď kladná. Pro každé hospodářství je soutěž nutná, je soti, bez které se dost dobře v hospodářství neobejdeme. Ovšem tak jako se soti v jídle musíme zacházet velmi rozumně, aby tato nezbytná soutěž v lidské výšivě nesála se dekonse škodlivou, stejně opatrně se musí nakládat i se soutěží. Nejen hospodářští badatelé, ale i lidé z podnikatelského světa jednoznačně soudí, že se ani po válce neobejdeme bez řízeného hospodářství, zaplnit trh zboží, bude to opět soutěž, která bude příznivě ovlivňovat naše podnikání a přiznivě ovlivňovat chod našeho hospodářství. Ovšem ne již soutěž ničivá, ničím neupravená.

Vždy je tu dostatek zkušeností a prostředků, aby k ní nedošlo. Je možno připustit k provozování průmyslové či řemeslné výroby, obchodu či jiných podnikání jen takový počet podnikatelů, který bude odůvodněn potřebou, je možno řídit velikou výrobu podle skutečné potřeby, aby nedocházelo k přehřívání trhu. Stanovením závazných cen dá se určit cena, která zaručuje podnikateli přiměřený výdělek a práce je ještě únosná i pro spotřebitele. Jestliže dříve byly karety předmětem příliš hlavní kritiky, používání nepřiměřeně celku prospěšné škody, dnes se tyto organizace stávají důležitými nástroji k řízení trhu. Právě válka ukázala, že soutěž je pro hospodářství nutná — a děje-li se v mezích všeobecné prospěšnosti — velmi užitečná. V této válce se naučili hospodářství zvládnout těžší školy, a nyní proto pro mírovou dobu žádným příliš obtížným úkolem, jak učiní soutěž poslušnou služebnici zájmů celého hospodářství.

Fot. 2. Lalki dla biednych dzieci – prezent pod choinkę od Kuratoria do Spraw Wychowania Młodzieży („Pražský ilustrovaný zpravodaj” 1943, No. 51, s. 7)

28. października, w rocznicę powstania pierwszej Republiki Czechosłowackiej (narodowe manifestacje przebiegały do 15. listopada), najeźdźcy zamknęli czeskie szkoły wyższe. Setki studentów wywieziono do obozów koncentracyjnych, a ich przywódców stracono¹⁶. Naiwne czeskie wyobrażenia o ruchu oporu, który kopiował tradycję z czasów monarchii austro-węgierskiej, zaczęły się rozmywać. Narodowe Zjednoczenie, masowy czeski ruch polityczny¹⁷, i protektoratowy rząd popierały w tej sytuacji wszelkie poczynania popularyzujące rodzimą sztukę i język, np. ogólnonarodowe akcje Rady Kultury jak *Měsíc české knihy* (Miesiąc czeskiej książki) (grudzień 1939) czy wystawę czeskich książek w praskiej Bibliotece Miejskiej¹⁸. Ich proczeski charakter miał jednakże swą przeciwwagę w spektakularnych imprezach niemieckiej mniejszości Pragi. Na Rynku Staromiejskim zaczęto organizować „Obiady z jednego garnka” w ramach tzw. *Winterhilfe*. Akcja ta została przeniesiona do Czech z III Rzeszy i polegała na publicznych, ulicznych zbiórkach dla żołnierzy frontowych przy udziale hitlerowskich ministrów oraz ich małżonek jak również znanych osobistości (np. aktorka Greta Weiser), członków Hitlerjugend lub nawet kominiarzy¹⁹. Celem *Winterhilfe*, która odbywała się już w latach trzydziestych na terenach przygranicznych w północnych Czechach²⁰, była integracja społeczności niemieckiej, a jednocześnie podkreślenie jej jedności w oczach opinii publicznej. Poprzez wybór miejsca organizatorzy, np. wspomnianych obiadów, symbolicznie wypierali z praskiej przestrzeni publicznej czeską pamięć. Ponadto w Pradze w okresie zimowym obchodzono dwa główne święta nazistowskie: Dzień Rewolucji Niemieckiej (30. stycznia) oraz Dzień Policji Niemieckiej (15. lutego). Obowiązkowo przypomniano rocznice powstania Protektoratu (15. marca) oraz świętowano urodziny Konstantego von Neuratha (2. lutego), protektora Czech i Moraw²¹, które miały wyprzeć obchody urodzin pierwszego czechosłowackiego prezydenta Tomasza Garrigua Masaryka (7. marca).

Z czasów Pierwszej Republiki zachowano tradycję bożonarodzeniowych orędzi przywódców państwa. Przemówienia kolaboranckiego prezydenta Protektoratu, Emila Háchy, zawierały wiele stwierdzeń o bohaterstwie żołnierzy niemieckich, którzy nawet w czasie świąt Bożego Narodzenia walczyli na frontach o nową Europę. Ówczesna prasa zamieszczała ich podobizny w chwilach „świętecznej zadumy na froncie”²². Koleżeńska

¹⁶ Pasák 1999, s. 257–258; Brandes 1999, s. 105–113; Bryant 2012, s. 63–65.

¹⁷ Národní souručenství, NS /Narodowe Zjednoczenie/ to ogólnonarodowa czeska kolaboracyjna organizacja polityczna podczas II wojny światowej, ciesząca się ponad 90% poparciem. Formalnie istniała do początku 1943 r., nieformalnie do końca wojny.

¹⁸ Měsíc české knihy 1939, s. 3; s. 17.

¹⁹ Odpowiednim prezentem świętecznym dla Niemców na froncie była ciepła odzież (rękawice i ciepłe obuwie). *Vojákům k vánocům* 1940, s. 3; *Týden Národní povinnosti velí* 1942, s. 3; *Pražská sbírka zimních potřeb pro vojáky putuje na frontu* 1942, s. 3; Soukupová 2001, s. 21–22; *Sbírka pro dílo válečné zimní pomoci* 1940, s. 3; *Tohle musí přinést štěstí* 1940, s. 2.

²⁰ Soukupová 2001, s. 120.

²¹ Soukupová 2013, s. 28.

²² *Válečné vánoce ve Flandřích* 1940, s. 3; *Nejlepší vánoční nálada...* 1941, s. 3.

i świąteczna atmosfera, która miała pozytywnie wpłynąć na czytelników, była oczywiście przeciwieństwem rzeczywistości czasu wojny. Prezydent Hácha wielokrotnie przypominał czeskiemu narodowi, że tylko dzięki ochronie Trzeciej Rzeszy można spokojnie w kręgu rodzinnym obchodzić najważniejsze święta zimy – Boże Narodzenie. Na przykład w grudniu 1941, w trzecim roku Protektoratu oznajmił: „Podczas gdy my obchodzimy Boże Narodzenie, stoi żołnierz niemiecki jako twarda żelazna straż na szerokich zaśnieżonych rosyjskich równinach także za nas”²³. Potwierdzeniem miały być liczne fotoreportaż z praskich lazaretów wojskowych, w których nazistowscy dowódcy właśnie w święta Bożego Narodzenia obowiązkowo odwiedzali rannych i okaleczonych żołnierzy. Żołnierzy zapraszano też do praskich kawiarni na organizowane dla nich poczęstunki i programy rozrywkowe²⁴. Niejako przy okazji na światło dzienne przedstawiały się obrazy wojennej udręki, którą miały maskować uśmiechnięci dowódcy niemieccy dodający otuchy „swoim” podopiecznym.

Mimo wszystko należy podkreślić, iż zamiarem Háchy była, poprzez te kolaboranckie działania, ochrona narodu czeskiego. W święta Bożego Narodzenia przyjmował rząd Protektoratu, delegację Narodowego Zjednoczenia,²⁵ gościł czeskie dzieci, w Wigilię odwiedził czeski szpital dziecięcy, obdarował biedną czeską wdowę, położył wieniec na wyszehradzkim Slavinie – w miejscu ostatniego spoczynku najwybitniejszych Czechów²⁶, skłonił się przed grobem grobów „V dáli” (symboliczne miejsce pochówku tzw. krajanów, czyli Czechów zmarłych zagranicą) na cmentarzu w Olszanach. W prasie ukazywały się ilustracje z dobroczynnych akcji na świątecznych targowiskach, z wystaw zabawek przeznaczonych dla biednych czeskich dzieci, czy szopki z chleba, wykonanej przez więźniów na Pankracu²⁷. Wszystkie te działania miały wzmacniać poczucie narodowej jedności ważnej w sytuacji zagrożenia. Jednakże drobne, symboliczne działania stopniowo zanikały. W tym samym czasie kolaborancką prasę wypełniły zdjęcia żołnierzy niemieckich na froncie wschodnim stawiających czoła słynnej rosyjskiej zimie²⁸. Pod koniec lutego 1942 roku została w Pradze otwarta wystawa p.t. „Sowiecki raj”, obnażająca prymitywność bolszewickiej Rosji i jej armii²⁹.

Nieodłącznymi akcentami Bożego Narodzenia nadal była choinka,³⁰ ryby (szczupaki, karpie, sandacze) na wigilijnym stole³¹, ale maślaną chałkę zastąpiła babka z surowców zastępczych. System reglamentacyjny (kartkowy), wprowadzony już w październiku

²³ *Výzva státního presidenta dr. Emila Háchy* 1942, s. 2.

²⁴ Porsche 1943, s. 2.

²⁵ *Nový rok Státního presidenta Dr. Emila Háchy* 1940, s. 2.

²⁶ *Vánoční svátky pana presidenta* 1940, s. 2; *Vánoce pana státního presidenta* 1941, s. 3.

²⁷ *Pankrácké jesličky* 1939, s. 7.

²⁸ *Vojáci východní marki...* 1940, s. 3.

²⁹ Soukupová 2013, s. 24.

³⁰ Popularne szklane ozdoby były produkowane w miejscowości Nelahozeves. Nelahozevské skleněné ozdoby na vánoční stromky 1940, s. 8–9.

³¹ *Ryby, ryby, ryby...* 1939, s. 10–11.

Fot. 3. Sprzedawca choinek („Pražský ilustrovaný zpravodaj“, 1939, No. 50, s. 1)

Fot. 4. Zimowy poranek w Pradze („Pražský ilustrovaný zpravodaj“, 1941, No. 7, s. 1)

1939 roku³², wprawdzie funkcjonował, jednakże przydziały się zmniejszały, a niektóre artykuły spożywcze tylko sporadycznie się pojawiały a inne były dostępne wyłącznie na „czarnym rynku”, jak masło, czekolada, kakao³³. Popularnym prezentem świątecznym³⁴ stała się czeska książka, przede wszystkim nowe wydanie *Babuni* autorstwa Bożeny Niemcowej, pisarki okresu czeskiego odrodzenia³⁵. W rocznicę jej urodzin (3. lutego) reprezentanci Narodowego Zjednoczenia położyli wieniec na jej grobie na Wyszehradzie³⁶. Dodać trzeba, że wówczas w społeczeństwie czeskim wyjątkowo wzrosło zainteresowanie tematyką odrodzenia narodowego. Czeskie wydawnictwa zanotowały rekordowe dochody³⁷, a książki były posyłane jako prezenty także czeskim robotnikom w Niemczech³⁸. Ogromne zainteresowanie wzbudziły też wystawy czeskiej sztuki (np. w zimie 1940 Mánes zorganizował wystawę *Zaufaj sztuce*³⁹). Równie popularną rozrywką jak lektura stało się kino. Ludzie upodobali sobie nie tylko filmy historyczne, ale także lekkie komedie, które pozwalały im oderwać się od uciążliwej wojennej rzeczywistości⁴⁰. Nowymi ulubieńcami dzieci zostali kaczor Donald oraz marynarz Popeye, bohaterowie amerykańskich filmów⁴¹. Idolem czeskich dziewcząt była łyżwiarka Sonja Hennie, odtwórczyni wielu filmowych ról⁴². Na początku roku 1944 tańczyła w Pradze rosyjska primabalerina Jelizaveta Nikolska⁴³. Kina Phönix i Passage przedstawiły nowy film z Mariką Rökk⁴⁴. W pierwszych latach Protektoratu odbywały się koncerty jazzowe, zabawy karnawałowe, bale. Z politycznie neutralnych przedwojennych wydarzeń przetrwały bożonarodzeniowe garncarskie jarmarki na Kampie⁴⁵, wystawianie szopek w praskich kościołach⁴⁶ czy tradycja daru pierwszej wyłowionej ryby z Wełtawy dla praskiego burmistrza⁴⁷. Wznowione zostało rozdawanie prezentów świątecznych dzieciom praskich robotników⁴⁸.

³² Kokoška 1998, s. 385; Uhlíř, Kaplan 1995, s. 99–102.

³³ Kokoška 1998, s. 386.

³⁴ 43 Prezentem polecanym kobietom była woda kolońska oraz pantofle z kolekcji firmy Baťa. Eau de Cologne 1940, s. 7; Reklama 1940, s. 7.

³⁵ „Babička!” 1940, s. 21; Reklama 1941, s. 18. W 1941 roku były zalecane dla dzieci bajki Hansa Fallady. Reklama 1941, s. 18.

³⁶ Soukupová 2013, s. 33.

³⁷ Doležal 1996, s. 36.

³⁸ Soukupová 2013, s. 32.

³⁹ *Státní president dr. Emil Hácha* 1940, s. 3.

⁴⁰ Uhlíř, Kaplan 1995, s. 118.

⁴¹ *Káčerové Donaldi a námořníci Pepci* 1939, s. 11.

⁴² *Soňa Hennie v nové filmové roli* 1940, s. 3.

⁴³ *Jelizaveta Nikolská s Malcevem* 1944, s. 8.

⁴⁴ *Marika Rökk v novém stejnojmenném operetním velkofilmu Ufy* 1944, obálka.

⁴⁵ *Hrnčírský trh na Kampě* 1939, s. 3.

⁴⁶ *Nejkrásnější jesličky v nejkrásnějším pražském kostele* 1941, s. 7.

⁴⁷ *Sumec panu primátorovi* 1940, s. 19.

⁴⁸ *Nadílka pro děti pražských dělníků* 1943, s. 3.

Niepokój mieszkańców Protektoratu pogłębiało wszakże nocne zaciemnienie miasta, którego celem była ochrona Pragi przed anglo-amerykańskimi nalotami,⁴⁹ (rzeczywiście zdarzyły się, lecz dopiero w lutym i w marcu 1945 roku)⁵⁰. W atmosferze zagrożenia wzrastało zainteresowanie naukami okultystycznymi, spirytyzmem. Jednakże znacznie groźniejsze od wieczorno-zimowych ciemności były pogłębiające się represje po przyjeździe do Pragi jesienią 1941 roku Reinharda Heydricha, obejmującego urząd protektora Czech i Moraw. Punkt kulminacyjny osiągnęły po zamachu na jego osobę w maju 1942 roku⁵¹. W Protektoracie zabroniono zabaw. Nasilały się też dążenia organów kolaboranckich, by za pośrednictwem imprez sportowych i artystycznych pozyskać czeską młodzież. Na przykład Kuratorium do Spraw Wychowania Młodzieży, kolaborancka instytucja, organizowała bożonarodzeniowe przedstawienia połączone z różnymi konkursami⁵².

Pomimo represji nie zatrzymał się zimowy rytm miasta; trzeba było choćby odgarnąć śnieg z praskich ulic, dzieci i młodzi chodzili na łyżwy i sanki, na praskim stadionie zimowym odbywały się zawody w łyżwiarstwie figurowym⁵³. Tylko na narty już się nie jeździło w przygraniczne rejony ani do Alp, ale w głąb kraju, gdzie powstawały nowe szlaki narciarskie. Związek Narciarski połączył się z Klubem Czeskich Turystów i wspólnie zaczęli popularyzować Wyżynę Czesko-Morawską, Beskidy, regiony Poszumawę i Powltawę. Mieszkańcy Pragi zaczęli jeździć na narty w pobliże Brdy⁵⁴. Wyjątkowo popularnym sportem w okresie Protektoratu stał się hokej. Te typowe zimowe rozrywki zostały przerwane tylko na przedwiośniu czterdziestego roku, kiedy to Pragę i inne czeskie miasta nawiedziła wielka powódź. Zaangażowanie żołnierzy niemieckich przy jej likwidacji interpretowano jako dowód koleżeństwa, chęci niesienia pomocy w ciężkich chwilach⁵⁵.

Posłowie

Jaka więc była zima w Protektoracie? Ze względu na szczególną uciążliwość tej pory roku nazistowskie instytucje intensyfikowały działania charytatywne na rzecz własnych żołnierzy właśnie w tym czasie. Oficjalne władze Protektoratu stworzyły iluzję normalnego życia pod ochroną III Rzeszy. Kolaboranckie instytucje i prezydent Hácha z jednej strony usiłowali, (choćby poprzez akcje z okazji świąt Bożego Narodzenia), chronić integralność narodu czeskiego, z drugiej strony byli zmuszeni przejawiać

⁴⁹ Uhlíř, Kaplan 1995, s. 39.

⁵⁰ Kokoška 1998, s. 404.

⁵¹ Kokoška 1998, s. 390.

⁵² *V rámci akce „Umění mládeži“* 1943, s. 3.

⁵³ *III. středškolské přebory v krasobruslení* 1940, s. 3.

⁵⁴ *Ráj lyžařů* 1939, s. 8–9.

⁵⁵ *Říšská branná moc ve službách lidskosti* 1940, s. 4; *Účinná pomoc při povodňové katastrofě v Protektorátě* 1940, s. 3.

lojalność wobec nazistowskich Niemiec, w wyniku czego tracili prestiż u własnego społeczeństwa. Większość Czechów, znużonych trudami wojny, starała się uciec w swego rodzaju próżnię: poprzez lekturę, chodzenie do kina, na wystawy, do teatru, uprawianie sportów zimowych, ale także obchodzenie świąt Bożego Narodzenia w kręgu rodzinnym. Jednakże nieunikniona konfrontacja z wojenną grozą prześladowań, wysiedleń, aresztowań czy śmierci sprawiała, że tamta zima była przede wszystkim czasem depresyjnym, ale zarazem oczekiwaniem nadejścia nowej czeskiej wiosny.

Bibliografia

- „Babička!” 1940, „Pražský ilustrovaný zpravodaj”, No. 48 (1043), s. 21.
- Birgus V. 1955, *Hořká léta 1939–47. Evropa očima českých fotografů*, Slezská universita (Institut tvůrčí fotografie) ve spolupráci se Správou Pražského hradu, Opava.
- Brandes D. 1999, *Češi pod německým protektorátem. Okupační politika, kolaborace a odboj 1939–1945*, Prostor, Praha.
- Brandes D. 2015, *Germanizovat a vysídlit. Nacistická národnostní politika v českých zemích*, Prostor, Praha.
- Brod T. 2007, *Ještě že člověk neví, co ho čeká. Života běh mezi roky 1929–1989*, Academia, Praha.
- Bryant Ch. 2012, *Praha v černém. Nacistická vláda a český nacionalismus*, Argo, Praha.
- České země pod ochranou německé říše 1939, „Pražský ilustrovaný zpravodaj”, No. 12 (955), s. 2.
- Černý V. 1970, *Křik Koruny české. Náš kulturní odboj za války 1938–40*, seš. 1, Československý spisovatel, Praha.
- 1980, *Česká poezie XX. století*, zpracoval Milan Blahynka. Československý spisovatel, Praha.
- ČTK [Československá tisková kancelář] *Vstup německého vojska do Prahy 1939*, „Národní politika”, Vol. LVII, No. 75, s. 1–2.
- Den branné moci* 1942, „Pražský ilustrovaný zpravodaj”, No. 15 (114), s. 2.
- Doležal J. 1996, *Česká kultura za protektorátu. Školství, písemnictví, kinematografie*, Národní filmový archív, Praha.
- Eau de Cologne* 1940, „Pražský ilustrovaný zpravodaj”, No. 50 (1045), s. 7.
- Grňa J. 1968, *Sedm roků na domácí frontě*, Nakladatelství Blok, Brno.
- Hrnčířský trh na Kampě* 1939, „Pražský ilustrovaný zpravodaj”, No. 51 (994), s. 3.
- Jelízaveta Nikolská s Malcevem* 1944, „Pražský ilustrovaný zpravodaj”, No. 4 (1208), s. 8.
- Jesenská M. 1997, *Nad naše síly. Češi, Židé a Němci 1937–1939*, Votobia, Olomouc.
- Kačerové Donaldi a námořníci Pepci* 1939, „Pražský ilustrovaný zpravodaj”, No. 51 (994), s. 11.
- Kokoška S. 1998, *Praha v letech 1939 až 1945* [w:] Láník J., Vlk J. (red.), *Dějiny Prahy II. Od sloučení pražských měst v roce 1784 do současnosti*, Paseka, Praha, Litomyšl, s. 370–416.
- Kolektiv 1996, *Konfliktní společenství, katastrofa, uvolnění. Náčrt vykladu česko-německých dějin od 19. století*, Ústav mezinárodních vztahů, Společná německo-česká komise historiků, Praha.
- Kosta J. 2002, *Život mezi úzkostí a nadějí*, Ladislav Horáček – Paseka, Praha, Litomyšl.

- Kural V. 1994, *Místo společenství konflikt! Češi a Němci ve Velkoněmecké říši a cesta k odsunu (1938–1945)*, Ústav mezinárodních vztahů Praha, Praha.
- Marika Röck v novém stejnojmenném operetním velkofilmu Ufy 1944*, "Pražský ilustrovaný zpravodaj", No. 5 (1209), obálka.
- McDonald C., Kaplan J. 1995, *Praha ve stínu hákového kříže. Pravda o německé okupaci 1939–1945*, Melantrich, Praha.
- Měsíc české knihy 1939*, "Pražský ilustrovaný zpravodaj", No. 50 (943), s. 3; No. 51 (994), s. 17.
- Moravec F. 1977, *Špion, jemuž nevěřili*, 68 Publishers, Toronto.
- Nadílka pro děti pražských dělníků 1943*, "Pražský ilustrovaný zpravodaj", No. 2 (1153), s. 3.
- Nejkrásnější jesličky v nekrásnějším pražském kostele 1941*, "Pražský ilustrovaný zpravodaj", No. 52 (1099), s. 7.
- Nejlepší vánoční nálada... 1941*, "Pražský ilustrovaný zpravodaj", No. 52 (1099), s. 3.
- Nelabozevské skleněné ozdoby na vánoční stromky 1940*, "Pražský ilustrovaný zpravodaj", No. 51 (1098), s. 8–9.
- Němec P. 1990a, *Český národ a nacistická teorie germanizace prostoru*, "ČČH", Vol. 88, No. 4, s. 535–557.
- Němec P. 1990b, *Germanizační politika nacistů v Protektorátě Čechy a Morava 1939–1945*, ČSAV, Brno.
- Nový rok Státního presidenta Dr. Emila Háčky 1940*, "Pražský ilustrovaný zpravodaj", No. 2 (997), s. 2.
- Pankrácké jesličky 1939*, "Pražský ilustrovaný zpravodaj", No. 52 (995), s. 7.
- Pasák T. 1999, *Český fašismus 1922 – 1945 a kolaborace 1939 – 1945*, Práh, Praha.
- Pasák T. 1997, *JUDr. Emil Hácha (1938–1945)*, Nakladatelství Horizont, Praha.
- Porsche M. 1943, *Pestré odpoledne pro zraněné z pražských lazaretů*, "Pražský ilustrovaný zpravodaj", No. 9, s. 2.
- Pražská sbírka zimních potřeb pro vojáky putuje na frontu 1942*, "Venkov", Vol. XXIV (XXXIX), No. 11, s. 3.
- Pujmanová M. 1946, *Zdravice Rudé armádě*, "Rovnost", Vol. 62, No. 46, s. 1.
- Pujmanová M. 1945, *Zdravice Rudé armádě*, "Rudé právo", Vol. 25, No. 4, s. 1.
- Ráj lyžařů 1939*, "Pražský ilustrovaný zpravodaj", No. 49 (992), s. 8–9
- Reiser A. 2003, *Útěk*, Academia, Praha.
- Reklama 1940*, "Pražský ilustrovaný zpravodaj", No. 51 (1046), s. 7.
- Reklama 1941*, "Pražský ilustrovaný zpravodaj", No. 50 (1097), s. 18.
- Ryby, ryby, ryby... 1939*, "Pražský ilustrovaný zpravodaj", No. 52 (995), s. 10–11.
- Říšská branná moc ve službách lidskosti 1940*, "Národní politika", No. 76, s. 4.
- Sbírka pro dílo válečné zimní pomoci 1940*, "Pražský ilustrovaný zpravodaj", No. 44 (1039), s. 3.
- Sedm pražských dnů 21.–27. srpen 1968 1990*, Academia, Praha.
- Soňa Hennie v nové filmové roli 1940*, "Pražský ilustrovaný zpravodaj", No. 6 (101), s. 3.
- Soukupová B. 2001, *Český sebevědomý sen a evropská realita. Reflexe Německa, Rakouska a českých Němců v české demokratické společnosti první republiky*, Sofis, Praha.

- Soukupová B. 2013, *Mýty Prahy v období protektorátu Čechy a Morava a jejich významy*, [w:] Soukupová B., Godula-Węclawowicz R. (red.), *Mýtus – „realita” – identita. Národní metropole v čase vyvolastnění, kolaborace a odporu*, Urbánní studie, sv. 5, Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze, Praha, s. 13–47.
- Soukupová B. 2016, *Židé v českých zemích po šoa. Identita poraněné paměti*, Marenčin PT, Bratislava.
- Státní prezident dr. Emil Hácha 1940*, "Pražský ilustrovaný zpravodaj", No. 6 (101), s. 3.
- Sumec panu primátorovi 1940*, "Pražský ilustrovaný zpravodaj", No. 11 (1006), s. 19.
- Táborský E. 1947, *Pravda zvíťezila. Deník druhého zahraničního odboje*, Vydavatelstvo družstevní práce, Praha.
- Toble musí přinést štěstí 1940*, "Pražský ilustrovaný zpravodaj", No. 52 (1047), s. 2.
- III. středoškolské přebory v krasobruslení 1940*, "Pražský ilustrovaný zpravodaj", No. 6 (101), s. 3.
- Týden Národní povinnosti velí 1942*, "Pražský ilustrovaný zpravodaj", No. 41 (1140), s. 3.
- Účinná pomoc při povodňové katastrofě v Protektorátě 1940*, "Venkov", Vol. XXXV, No. 64, s. 3.
- Uhlíř J. B., Kaplan J. 1995, *Praha ve stínu hákového kříže. Pravda o německé okupaci 1939–1945*, Melantrich, Praha.
- Válečné vánoce 1940 ve Flandřích 1940*, "Pražský ilustrovaný zpravodaj", No. 1 (996), s. 3.
- Vánoce pana státního prezidenta 1941*, "Pražský ilustrovaný zpravodaj", No. 1 (1048), s. 3.
- Vánoční svátky pana prezidenta 1940*, "Pražský ilustrovaný zpravodaj", No. 1 (996), s. 2.
- Vě prospěch zimního pomocného díla 1941*, "Pražský ilustrovaný zpravodaj", No. 14 (1061), s. 3.
- V rámci akce „Umění mládeži“ 1943*, "Pražský ilustrovaný zpravodaj", No. 53, s. 3.
- Vojáci východní marky... 1940*, "Pražský ilustrovaný zpravodaj", No. 4 (999), s. 3.
- Vojákům k vánocům 1940*, "Pražský ilustrovaný zpravodaj", No. 49 (1044), s. 3.
- Výzva státního prezidenta Dr. Emila Háchy 1942 1942*, "Pražský ilustrovaný zpravodaj", No. 2 (1101), s. 2.
- Zelinka T. Č., Novák F. 1948, *Proti hákovému kříži 1938–1945. Těžká léta, veliké dny*. Wyd. Klub přátel starého Smíchova, Nejvyšší rada vojáků a pracujících lidu Praha XVI., Praha.